2732.

INSTRUKCJA

o

WIZYTACJI KANONICZNEJ

INSTRUKCJA

o Wizytacji Kanonicznej

dla

WW. Księży Dziekanów, Proboszczów i Rządców Kościołów

DIECEZJI PRZEMYSKIEJ O. Ł.

ODBITKA
Z „KRONIKI DIECEZJI PRZEMYSKIEJ"
ZA MIESIĄC MAJ 1934 R.

PRZEMYŚL
Z DRUKARNI NOWOCZESNEJ — PL. CZACKIEGO 10.
1934.

Nr inwent. 2732.

MUZEUM W PRZEMYŚLU 2

SŁOWO WSTĘPNE.

Wizytacja kanoniczna dokonywana przez Biskupa diecezjalnego, zwana także wizytacją generalną, początkami swemi sięga pierwszych wieków chrześcijaństwa, a w VI wieku zalecaną była na synodach prowincjonalnych jako ważny obowiązek pasterski Biskupów, oparty na starożytnem prawie zwyczajowem. Sobór trydencki (Sess. XXIV Cap. 3 de reform.) silny położył nacisk na ten obowiązek Biskupów, określając przytem wzniosłe cele, którym Wizytacja służyć powinna. Kodeks prawa kanonicznego ujmuje przepisy o wizytacji w kanonach 343—346, 512—513 i 1382. Rytuał Rzymski w wydaniu dla Polski z r. 1927 przepisuje obrzędy przy wizytacji parafji na str. 1016—1021. Nie odbiega naogół w tym względzie od norm powszechnych prawo diecezjalne, sformułowane w naszej diecezji po raz ostatni na Synodzie przemyskim 1902 roku w statutach n. 388—396.

Ażeby Wizytacja Kanoniczna osiągnęła te duchowne korzyści, którym ma służyć, potrzeba, żeby wierni należycie do niej byli przygotowani, i żeby w czasie Wizytacji przepisane obrzędy, nabożeństwa i wszystkie czynności sprawowane były z godnością i w należytym porządku, dopomagającym do skupienia i podnoszącym ducha, a unikanem było wszelkie zamieszanie. Podać więc przepisy, jak lud wierny do Wizytacji przygotować należy, i co w czasie Wizytacji zachowanem być winno, jest celem niniejszej Instrukcji, którą po wyczerpaniu pierwszego jej wydania z r. 1913, na nowo poprawioną ogłaszamy.

ROZDZIAŁ I.

Przygotowanie do Wizytacji.

§ 1.

Duszpasterz, jak tylko otrzyma urzędową wiadomość o mającej wkrótce nastąpić Wizytacji, chociażby dzień jej nie był jeszcze oznaczonym, zawiadomi o tem parafjan, pouczy ich o celach Wizytacji, rozpocznie zawczasu przygotowanie ich do niej, by z jej łask należytą korzyść odnieśli. Przynajmniej w tych miejscach, gdzie w przeciągu ostatnich trzech lat przed Wizytacją nie odbyły się Misje albo Rekolekcje parafjalne, Duszpasterze powinni się postarać, aby *Misje* albo *Rekolekcje*, jako potężny środek odnowienia dusz, Wizytację poprzedziły.

§ 2.

Gdy Wizytacja się zbliża, Duszpasterz powinien napominać by ci, którzy jeszcze nie są bierzmowani, a którym wiek i rozwinięcie umysłowe na to pozwala, w czasie Wizytacji do *Sakramentu Bierzmowania* przystąpili.

O wieku, w którym dzieci do Sakramentu Bierzmowania przypuszczone być mogą, poucza Kanon 788 Kod. P. K. i Synod Przemyski 1902 r. nr. 142. Z tego, co tam powiedziano, wynika, że dzieci, które, jak się często zdarza, w czasie Wizytacji biskupiej do pierwszej Komunji św. przystępują, mogą w tym czasie do Sakr. Bierzmowania być przypuszczone.

W kazaniach i katechizacjach tak w kościele, jak w szkołach i na exkursjach, powinien Duszpasterz przed Wizytacją wykładać często w sposób przystępny a dokładnie naukę Kościoła o Sakramencie Bierzmowania.

W szczególności powinien nauczać:

a) jaka jest potrzeba Sakramentu Bierzmowania, jaką jest jego materja i forma, jakie są jego obrzędy i jakie ich znaczenie, jakie łaski w nim na duszę spływają;

b) że Bierzmowanie wyraża na duszy niezatarte znamię, a przeto raz tylko w życiu przyjętem być może;

c) że do Bierzmowania należy przystąpić w stanie łaski, a ktoby je w grzechu śmiertelnym przyjął, popełniłby świętokradztwo; należy się przed jego przyjęciem wyspowiadać; ci, którzy się dzień, dwa lub więcej dni przedtem wyspowiadają, winni w szczególniejszy sposób uważać, by przed jego przyjęciem grzechu śmiertelnego nie popełnili, gdyby zaś, Boże uchowaj, weń wpadli, winni spowiedź powtórzyć, lub jeśliby to było niemożebnem, przynajmniej akt skruchy doskonałej wzbudzić (Kan. 786);

d) że bierzmowany przybiera nowe imię Świętego lub Świętej; dla uniknięcia zamieszania nie trzeba przybierać sobie więcej, jak jedno a najwyżej dwa imiona; nie należy przybierać sobie imion, których niema w Martyrologjum n. p. Zbigniew, Wanda;

e) że do Bierzmowania, podobnie jak do Chrztu, przedstawiać czyli trzymać ma świadek (patrinus, matrina, ojciec krzyżmowy, matka krzyżmowa), a mianowicie mężczyznę mężczyzna, a niewiastę niewiasta; rodzicom nie wolno trzymać do Bierzmowania swych własnych dzieci; mężowi własnej żony, żonie męża; nie powinni także do Bierzmowania trzymać ci sami, którzy do Chrztu trzymali; trzymać do Bierzmowania mogą tylko ci, którzy sami są bierzmowani; nie przystoi, by, jak się niekiedy zdarza, ci, których biskup codopiero krzyżmem św. namazał, zanim biskup ostatnie modlitwy nad bierzmowanymi odmówi, wstawali z szeregu i innych do Bierzmowania trzymali; za trzymających czyli świadków nie mogą być dopuszczeni publiczni grzesznicy n. p. żyjący na wiarę; powinni trzymać starsi wiekiem młodszych, a nie młodsi starszych; nie może trzymać zakonnik, zakonnica, duchowny wyższych święceń; kto trzyma do Bierzmowania, powinien stać za konfirmandem, który klęczy, położyć swą prawą rękę na jego prawem ramieniu, i trzymać ją tak długo, jak długo Biskup krzyżmem św. go namaszcza (Kan. 795 i 796);

f) że między tym, kto trzymał do Bierzmowania a bierzmowanym zachodzi pokrewieństwo duchowne, które

nie jest teraz przeszkodą małżeństwa, ale zobowiązuje ojca wzgl. matkę krzyżmową do opiekowania się bierzmowanym, zwłaszcza czuwania nad jego katolickiem wychowaniem (Kan. 797);

g) że przystępujący do Bierzmowania winni być obecni na wstępnej modliwie, którą Biskup czyni z rękami wyciągniętemi nad konfirmandami; jeżeliby po tej modliwie nadeszli, winni czekać, aż Biskup innym razem bierzmować pocznie; winni także po otrzymaniu namaszczenia czekać, aż Biskup ostatnie modlitwy nad bierzmowanymi odmówi i błogosławieństwa im udzieli (Kan. 789).

Co do ostatniego punktu zauważyć należy, że chociaż wstępne i końcowe modlitwy Biskupa nie stanowią istoty Sakramentu Bierzmowania i według orzeczenia Kongregacji de Propag. Fide z 6 sierpnia 1840 niema potrzeby powtórnie *sub conditione* bierzmować tych, którzy nie byli na wstępnej modlitwie; to jednak te wstępne i końcowe modlitwy należą do całości obrzędów Sakramentu Bierzmowania i dlatego opuszczać ich nie należy (Synod. Prem. nr. 145).

Co do świadków trzeba zauważyć, że zwyczaj, który się wkradł, iż jeden mężczyzna trzyma do Bierzmowania cały szereg mężczyzn, jedna niewiasta cały szereg niewiast, jest wprost przeciwny myśli Kościoła; w Pontyfikale bowiem czytamy: „Nullus praesentet nisi unum, aut duos, non plures, nisi aliter necessitas suadeat, arbitrio Episcopi". Ze względu na nasze stosunki, wiedząc, jaki ścisk powstaje przy Bierzmowaniu we wielkich parafjach, Najprzewiel. Ascypasterz zwykle pozwala aby jeden człowiek trzymał kilka, a najwyżej kilkanaście, ale nie kilkadziesiąt osób (Kan. 794).

Duszpasterz będzie zawczasu nauczał, że gdy Biskup będzie miał rozpocząć udzielanie Sakramentu Bierzmowania, konfirmandzi powinni na wskazanem miejscu w kościele albo na cmentarzu kościelnym uklęknąć szeregiem, z jednej strony mężczyźni, a z drugiej niewiasty, za nimi zaś stać winni ci, którzy ich do Bierzmowania trzymać mają; jeżeli liczba konfirmandów będzie wielką, gdy jeden szereg wstanie, uklęknie drugi, a za nim staną mający trzymać. Gdy to przestrzeganem będzie, mimo większej liczby świadków nie przyjdzie do zamieszania.

Napomni także Duszpasterz konfirmandów nie z ambony, ale prywatnie i w miarę potrzeby, by do Bierzmowania przybyli czysto umyci, choć ubogo ale czysto odziani, i postarali się o to, aby im włosy na czole nie opadały i by nie były żadną tłustością napuszczone.

§ 3.

Konfirmandom należycie przysposobionym będzie Duszpasterz wydawał *kartki do Bierzmowania*. Kartki te może pisać ktoś świecki n. p. organista, lub kościelny, ale pod nadzorem ks. Proboszcza lub jego zastępcy, by kartki nie dostawały się nieprzysposobionym lub już bierzmowanym. Na tych kartkach winno być pismem drobniejszem napisane imię chrzestne i nazwisko konfirmanda, a pismem dużem i w oczy wpadającem imię, które na Bierzmowaniu chce przybrać. Winny także na tych kartkach być napisane pismem drobnem rzeczy potrzebne Duszpasterzowi do sporządzenia Księgi Bierzmowanych, jako to: imiona rodziców, data i miesiąc urodzin.

Najodpowiedniejszą jest rzeczą, przy wydawaniu kartek czynić zapiski mające posłużyć do sporządzenia Księgi Bierzmowanych, która powinna zawierać spis bierzmowanych z następującemi rubrykami: liczba porządkowa, imię chrzestne i nazwisko bierzmowanego, jego wiek, miejsce zamieszkania, imię, które sobie na Bierzmowaniu przybrał, imię i nazwisko świadka, który go trzymał, datę bierzmowania. imię Biskupa bierzmującego. Na podstawie notatek naprzód poczynionych, zdoła Duszpasterz, przekonawszy się z kartek, które doń wrócą, że zapisany rzeczywiście był bierzmowanym, i dowiedziawszy się, czy osoba za świadka zapisana rzeczywiście go trzymała, sporządzić Księgę Bierzmowanych. Liber Confirmatorum powinien znajdować się w każdej parafji, bo z niego można sporządzić świadectwo potrzebne pragnącym: przyjąć tonzurę i święcenia kapłańskie, wstąpić do zakonu, lub w związki małżeńskie, jak tego prawo kanoniczne wymaga (Kan. 798—800, 974, 544, 1021. Syn. Prem. n. 146). Równocześnie należy w metryce urodzin zanotować obok aktu chrztu datę bierzmowania (Kan. 470 § 2).

Co zachować należy przy samem udzielaniu Sakramentu Bierzmowania, o tem będzie mowa niżej w § 21.

§ 4.

Gdy dzień przybycia Biskupa i czas trwania Wizytacji będzie oznaczonym, Duszpasterz zapowie parafjanom dzień i godzinę przybycia Biskupa, czas trwania Wizytacji i porządek nabożeństw i innych czynności wizytacyjnych, i zawezwie ich, by na procesję powitalną licznie się zeszli i na wszystkie nabożeństwa i nauki jak najliczniej się zgromadzili. Tu pora wyłożyć obrzędy, jakie się przy wizytacji sprawują, i ich znaczenie. Nie zapomni Duszpasterz pouczyć parafjan o żałobnej procesji, jaką biskup wnet po przybyciu swem odprawia, i o modłach za zmarłych, jakie przed odjazdem w kościele odmawia, zwracając uwagę na piękność myśli Kościoła w ustanowieniu tych nabożeństw za zmarłych.

Memorjale z odpowiedziami na pytania o stanie parafji dokładnie wypełnione odeśle Proboszcz ks. Biskupowi możliwie jak najrychlej przed wizytacją.

Biskup w czasie Wizytacji kanonicznej, jeżeli ma na to władzę od Stolicy świętej, udziela błogosławieństwa Apostolskiego połączonego z odpustem zupełnym dla tych, którzy się wyspowiadali, Komunję św. przyjęli i modlili się w intencji Ojca św., o nawrócenie grzeszników i podwyższenie św. Matki Kościoła. (Ojcze nasz, Zdrowaś, Chwała Ojcu). Duszpasterz więc, jeżeli otrzyma uwiadomienie, że Biskup udzielać będzie tego błogosławieństwa, o tem także powinien parafjan pouczyć i zachęcić, by, gdy się konfirmandzi wyspowiadają, inni także parafjanie przystępowali do spowiedzi św celem uzyskania odpustu zupełnego.

Zapowie Duszpasterz, że ks. Biskup w czasie Wizytacji w stosownej chwili w razie potrzeby, przyjmie u siebie patrona kościoła i przedstawicieli parafjan, aby z nimi pomówić o stanie i potrzebach parafji i ich próśb i życzeń wysłuchać.

§ 5.

Oprócz zapowiedzenia z ambony Duszpasterz uwiadomi osobno w sposób uprzejmy, najlepiej ustnie, o nastąpić mającej Wizytacji, patrona kościoła, władze rządowe

i autonomiczne w obrębie parafji się znajdujące, obywatelstwo, kierowników szkół, szpitali i innych zakładów dobroczynnych, przewodniczących stowarzyszeń katolickich, szczególniejszych dobrodziejów kościoła i t. d. Zawiadomi także kapłanów obrządku greckiego, z którymi sąsiaduje.

Biskup przejeżdżający obok cerkwi unickiej, jeżeli przed nią przez kapłana i lud będzie witany, wstąpi do cerkwi i udzieli w niej błogosławieństwa; w miejscu Wizytacji, gdy tak samo będzie powitanym, odwiedzi cerkiew, jeśli nie jest znacznie odległą.

§ 6.

Do pomocy w słuchaniu spowiedzi i innych czynnościach zaprosi Duszpasterz odpowiednią liczbę kapłanów. Należy prosić o tę pomoc Duchowieństwo klasztorów w parafji lub w sąsiedztwie się znajdujących. Kapłani dekanatu, który Biskup wizytuje, i przynajmniej najbliżsi kapłani dekanatów sąsiednich powinni w miarę, jak im ich obowiązki pozwalają, albo towarzyszyć Biskupowi wizytującemu, albo go poprzedzać pracując w parafji, do której w najbliższym czasie ma przybyć. W niedziele i święta w parafjach o jednym kapłanie, sąsiadujących z parafją wizytowaną, odprawi ks. Proboszcz, zapowiedziawszy to naprzód, nabożeństwo wcześniej niż zwykle, poczem pospieszy z pomocą duchowną do parafji, w której wizytacja się odbywa; w parafjach o dwóch kapłanach, zostanie jeden z nich w domu, a drugi pospieszy z pomocą przy wizytacji; kapłanowi, który pozostał w domu, przysługuje w razie potrzeby *facultas binandi*.

§ 7.

Biskup w czasie Wizytacji mieszkać będzie, wyjąwszy nadzwyczajne wypadki, na plebanji lub wikarówce. Tamże o ile możności przygotuje ks. Proboszcz (Administrator) mieszkanie, a właściwie tylko nocleg, kapłanom towarzyszącym Biskupowi.

W razie nieodzownej potrzeby, osobliwie przy Wizytacji kaplic od kościoła parafjalnego bardzo odległych, przy których żaden kapłan nie mieszka, znajdą się z pewnością ludzie świeccy zacni i pobożni, którzy Biskupa i towarzyszących mu kapłanów gościnnie przyjmą, i w takim

razie z gościnności poważnych domów katolickich, można i należy z wdzięcznością korzystać.

Plebanję i wikarówkę bardzo krótko przed przyjazdem Biskupa malować lub bielić, podłogi w nich myć lub zapuszczać, byłoby rzeczą bardzo szkodliwą, bo to zagrażałoby zdrowiu wszystkich w nich przebywać zmuszonych.

Obiad powinien być na plebanji i trwać nie dłużej jak godzinę, i powinien być skromny. Długie siedzenie przy stole byłoby tak dla Biskupa jak też dla pracujących na Wizytacji kapłanów nużącem, i skracałoby czas nietylko pracy, ale i potrzebnego po niej spoczynku. Drogie potrawy i drogie wina są zabronione. Wnoszenie toastów jest w domach duchownych również zabronionem.

§ 8.

Wysoka godność, jaką Biskup piastuje, nie pozwala mu uchylać się od przyjmowania pewnych oznak czci, które odnoszą się przedewszystkiem do tej godności, a źródło swe mają w dziecięcem przywiązaniu Wiernych do Matki Kościoła. Te oznaki czci jednak powinny mieć cechę na wskróś religijną, i nie być nikomu ciężarem. Owacje wymagające znacznych kosztów są zabronione. Strzelanie z moździerzy w czasie przyjazdu i całego pobytu Biskupa jest zabronionem.

Do utrzymania porządku, osobliwie w czasie ingresu Biskupa i bierzmowania, dobrze byłoby we wielkich parafjach utworzyć straż honorową z kilku (nie wielu) poważnych mężczyzn złożoną, którąby dopomagała ks. Proboszczowi we wyznaczeniu wszystkim należnego im miejsca. Trzebaby ją atoli upomnieć, by nie pozwalała sobie na zbyt głośne nawoływania, lub gwałtowne potrącania i była dla wszystkich uprzejmą.

Jeżeliby ludność izraelicka chciała przybywającego Biskupa powitać, zabronić jej tego nie można; wyznaczyć jej należy miejsce przy drodze na boku tak, by przejazd nie był zatamowany, przed miejscem, na którem ma czekać procesja; Biskup ukłonem bez przemowy podziękuje jej za uprzejmość.

§ 9.

W kościele przed przybyciem Biskupa trzeba przygotować:

a) tron biskupi o dwóch stopniach pod baldachimem w bliskości wielkiego ołtarza z przeciwnej strony ambony;

b) klęcznik okryty jaką materją przed stopniami wielkiego ołtarza w środku;

c) w bliskości wielkiego ołtarza i tronu stolik obrusem nakryty, na którymby składać można mitrę, księgi t. j. pontyfikał i kanon biskupi, naczyńka z krzyżmem św., watę do obcierania czoła przy Bierzmowaniu, o której dostateczną ilość powinien się rządca kościoła postarać, lavacrum i t. d.;

d) na wielkim ołtarzu na poduszce a cornu Epistolae mszał otwarty w tem miejscu, gdzie jest oracja de patrono Ecclesiae.

Baldachim należy przed przybyciem Biskupa wynieść na miejsce, w którem procesja Biskupa przywita, ponieważ Biskup w czasie ingresu postępuje pod baldachimem. Przy drzwiach kościoła ma w czasie ingresu Biskupa ministrant przybrany w komeżkę trzymać kociołek z wodą święconą i kropidłem, drugi ministrant kadzielnicę i łódkę z kadzidłem, trzeci ministrant tackę okrytą jaką ozdobną materją z kluczami kościoła.

Pamiętać należy *o zakonsekrowaniu większej hostji* do monstrancji na nabożeństwo dnia następnego.

Jeżeli w czasie Wizytacji ma się odbyć konsekracja kościoła lub ołtarza albo poświęcenie dzwonów, rządca kościoła odniósłszy się z tem naprzód do Biskupa Wizytatora otrzyma odnośne instrukcje.

ROZDZIAŁ II.

Przybycie Biskupa, ingres do kościoła i pierwsze czynności wizytacyjne.

§ 10.

Przed godziną naznaczoną na przybycie Biskupa należy, zapowiedziawszy to naprzód, na zebranie się ludu w dzwon wielki uderzyć.

Gdy Biskup zbliżać się będzie (o czem byłoby dobrze, by dał znać konny posłaniec naprzeciw wysłany, lub jaki inny sygnał), procesja z kościoła wyjdzie naprzeciw Biskupa z feretronami, chorągwiami itd., nie dalej, jak 200—300 kroków od kościoła, stosownie do miejsca, w którem tenże stoi. Słuchanie spowiedzi w ostatniej chwili przed przybyciem Biskupa należy przerwać. Ks. Proboszcz lub inny Rządca kościoła prowadzić będzie procesję przybrany w komżę, stułę i kapę białego koloru, pacyfikał albo krzyż w ręku niosąc; inni kapłani będą mieli na sobie komże bez stuły. W czasie procesji odezwą się wszystkie dzwony. (Zob. Rituale, str. 1014, n. 1, 2, 3.)

Biskup przybywszy pozdrowi obecnych słowy: „Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus!" Ks. Proboszcz (prowadzący procesję) poda mu, zdjąwszy biret i ucałowawszy rękę biskupią, pacyfikał czyli relikwiarz albo krzyżyk do pocałowania. Potem ks. Proboszcz zaintonuje pieśń pobożną w języku polskim, wśród której procesja przy odgłosie dzwonów ruszy ku kościołowi. Ks. Biskup iść będzie za kapłanami pod baldachimem.

W razie słoty, wichru lub błota procesja oczekiwać będzie Biskupa u drzwi kościoła.

§ 11.

We drzwiach (w przedsionku) kościoła Rządca tegoż poda Biskupowi kropidło zmaczane we wodzie święconej, którą Biskup siebie, jakoteż kler i lud obecny pokropi. Wziąwszy potem od ministranta łódkę i otworzywszy ją poda Biskupowi łyżeczkę mówiąc: *„Benedicite Reverendissime Pater"*. Trzeba przytem zachować przepisane rubrykami oscula. Podając Biskupowi kropidło, łyżeczkę, Rządca kościoła całuje pierwej kropidło, łyżeczkę, a potem rękę biskupią; odbierając je całuje pierwej rękę biskupią, a potem kropidło, łyżeczkę. Gdy Biskup nałoży kadzidło do kadzielnicy, którą jeden z kapłanów trzymać będzie i przeżegna je, Rządca kościoła weźmie kadzielnicę i trzykroć okadzi Biskupa. Wreszcie, Rządca kościoła podaje Biskupowi na tacy, sine osculis, klucze kościoła, których Biskup na znak jurysdykcji ręką dotyka.

§ 12.

Teraz rusza pochód ku wielkiemu ołtarzowi, na którym płonąć winny świece. W czasie tego pochodu śpiewa albo odmawia się Responsorium:

Ecce Sacerdos magnus, qui in diebus suis placuit Deo. Ideo jurejurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam. Benedictionem omnium gentium dedit illi, et testamentum suum confirmavit super caput ejus. Ideo jurejurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam. Gloria Patri et Filio et Spiritui sancto. Ideo jurejurando fecit illum Dominus crescere in plebem suam.

Responsorium to, którego odśpiewanie, ściśle biorąc, nie należy do kapłanów, lecz ad Cantores, mogą odśpiewać z towarzyszeniem organu lub bez tegoż starsze dzieci szkolne, jeźli zdołają się nauczyć, albo chór złożony z członków jakiegoś katolickiego Stowarzyszenia. Jeżeli się taki chór nie złoży, kapłani, acz inną pracą strudzeni, odśpiewają je albo głośno odmówią.

§ 13.

Przyszedłszy do wielkiego ołtarza Biskup klęka przed nim na klęczniku i modli się. Rządca kościoła staje przy wielkim ołtarzu po stronie Epistoły in plano t. j. poniżej stopni, zwrócony ku Biskupowi, i odśpiewuje na przemian z obecnymi duchownymi umieszczone w pontyfikale wierszyki i oracje, które się tu dla wygody WW. Księży Braci kładzie:

V. Protector noster aspice Deus.
R. Et respice in faciem Christi tui.
V. Salvum fac servum tuum.
R. Deus meus, sperantem in te.
V. Mitte ei, Domine, auxilium de sancto.
R. Et de Sion tuere eum.
V. Nihil proficiat inimicus in eo.
R. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei.
V. Domine exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.
V. Dominus vobiscum.
R. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Deus, humilium visitator, qui eos paterna dilectione consolaris, praetende societati nostrae gratiam tuam; ut per eos, in

quibus habitas, tuum in nobis sentiamus auxilium. Per Christum Dominum nostrum.

R. Amen.

Teraz odśpiewają albo odmówią obecni kapłani Antyfonę de festo tituli Ecclesiae, z Laudes, a ks. Proboszcz zaśpiewa odnośny wierszyk, na który kapłani odpowiedzą. Biskup wstąpi po stopniach do ołtarza, ucałuje go w środku, a udawszy się na stronę Epistoły odśpiewa z mszału tam położonego i już w należytem miejscu otwartego oracyę de eodem festo.

§ 14.

Następnie Biskup uda się na tron, ks. Proboszcz stanie przed nim, nie zdejmując kapy, którą miał przy ceremoniale przyjęcia, i powita Biskupa przemową, nie dłużej jak 10 minut trwającą, parafjan budującą. Za tło przemowy służyć mogą: dzieje miejscowej parafji, jeźli w nich jest co szczególnego, — niedawno dokonana restauracja kościoła lub ołtarzy, — cele Wizytacji biskupiej, — święto dnia obecnego i t. d. Ganić parafjan lub poruszać drażliwe sprawy byłoby nieroztropnem; w pochwałach należy być umiarkowanym. Wygłosiwszy tę przemowę ks. Proboszcz wolnym będzie od przemawiania na cały czas Wizytacji.

W odpowiedzi na słowa ks. Proboszcza, Biskup przemówi z tronu albo ambony, w kościele albo, jeśli kościół jest szczupły i niski, na cmentarzu kościelnym z ambony, która z reguły w każdej parafji powinna tam być przygotowaną. Przemowę swoją Biskup zakończy udzieleniem błogosławieństwa biskupiego (nie papieskiego, które, jeśli Biskup ma władzę go udzielić, później będzie udzielonem).

§ 15.

Rozpocznie się *procesja żałobna* za dusze zmarłych.

Biskup weźmie humerał, stułę i kapę koloru czarnego i mitram simplicem; do ręki należy mu podać świecę woskową. Ks. Proboszcz weźmie także stułę i kapę czarną, a w ręku będzie trzymał kropidło. Biskup stojąc przy wielkim ołtarzu, zwrócony do ludu (nie udając się do bocznego ołtarza) mówi naprzemian z Klerem:

Si iniquitates (non duplicatur Antiphona).
De profundis clamavi ad te, Domine: * Domine, exaudi vocem meam.
Fiant aures tuae intendentes, * in vocem deprecationis meae.
Si iniquitates observaveris, Domine: * Domine, quis sustinebit:
Quia apud te propitiatio est: * et propter legem tuam sustinui te Domine.
Sustinuit anima mea in verbo eius: * speravit anima mea in Domino.
A custodia matutina usque ad noctem, * speret Israel in Domino.
Quia apud Dominum misericordia: * et copiosa apud eum redemptio.
Et ipse redimet Israel. * ex omnibus iniquitatibus ejus.
Requiem aeternam * dona eis, Domine.
Et lux perpetua * luceat eis.

Teraz odmówi się antyfonę całą:
Si iniquitates observaveris, Domine: Domine quis sustinebit?

Zdjąwszy mitrę Biskup mówi:
Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.
Pater noster.

Podczas gdy się pacierz mówi, Biskup wziąwszy kropidło kropi święconą wodą trzykroć przed sobą, potem nałożywszy i pobłogosławiwszy incensum kadzi trzykroć przed sobą. Kropidło podaje, łódkę trzyma i łyżeczkę podaje Rządca kościoła, kadzielnicę trzyma inny kapłan. Ucałowania kropidła, łyżeczki i ręki biskupiej opuszczają się w nabożeństwie żałobnem. Następnie Biskup mówi:

V. Et ne nos inducas in tentationem.
R. Sed libera nos a malo.
V. In memoria aeterna erunt justi.
R. Ab auditione mala non timebunt.
V. A porta inferi.
R. Erue, Domine, animas eorum.
V. Requiem aeternam dona eis, Domine.
R. Et lux perpetua luceat eis.
V. Domine, exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.

OREMUS.

Deus, qui inter Apostolicos Sacerdotes Famulos tuos Pontificali fecisti dignitate vigere: praesta, quaesumus; ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio. Per Christum Dominum nostrum. R. Amen.

Potem procesja, na której czele idzie ministrant w komży z krzyżem, na której się nie niesie innych chorągwi prócz żałobnych, wychodzi na cmentarz kościelny.

Rządca kościoła idąc przed Biskupem, ze zwyczaju, który się u nas ustalił, pokrapia przed sobą ziemię; odnosi się to pokropienie do grobów zmarłych. Przy nim, oprócz ministranta, niosącego kociołek z wodą święconą, idzie drugi ministrant niosący kadzielnicę i łódkę. W czasie procesji Duchowieństwo śpiewa:

Qui Lazarum resuscitasti a monumento foetidum, * Tu eis, Domine, dona requiem et locum indulgentiae. Qui venturus es judicare vivos, et mortuos, et saeculum per ignem. Tu eis, Domine, dona requiem et locum indulgentiae.

W czasie tego śpiewu Biskup z najbliżej przy nim idącymi kapłanami odmawia powtórnie Antyfonę **Si iniquitates** i psalm **De profundis,** jak wyżej.

Na środku cmentarza, według zwyczaju za wielkim ołtarzem kościoła, procesja staje. Trzeba tutaj przygotować mały ołtarzyk t. j. stolik obrusem nakryty z krzyżem i 6 albo 4 świecami, a przed nim poduszkę do klęczenia dla Biskupa. Tutaj się śpiewa Responsorium:

Libera me, Domine, de morte aeterna, in die illa tremenda! * Quando coeli movendi sunt, et terra: * Dum veneris judicare saeculum per ignem. Tremens factus sum ego, et timeo, dum discussio venerit, atque ventura ira. * Quando coeli movendi sunt et terra. Dies illa, dies irae, calamitatis, et miseriae, dies magna, et amara valde. * Dum veneris. Requiem aeternam dona eis, Domine: et lux perpetua luceat eis. Libera me.

Pod koniec śpiewu Biskup nakłada incensum.

Następuje:

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.
Pater noster.

Biskup kropi i incenzuje, jak przedtem w kościele.

Następuje:

V. Et ne nos inducas in tentationem.
R. Sed libera nos a malo.
V. In memoria aeterna erunt justi.
R. Ab auditione mala non timebunt.
V. A porta inferi.
R. Erue, Domine, animas eorum.
V. Requiem aeternam dona eis, Domine.
R. Et lux perpetua luceat eis.
V. Domine, exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.
V. Dominus vobiscum.
R. Et cum spiritu tuo.

OREMUS.

Deus qui inter Apostolicos Sacerdotes famulos tuos Sacerdotali fecisti dignitate vigere: praesta quaesumus; ut eorum quoque perpetuo aggregentur consortio.

Deus, veniae largitor, et humanae salutis amator, quaesumus clementiam tuam, ut nostrae congregationis fratres, propinquos, et benefactores, qui ex hoc saeculo transierunt, beata Maria semper Virgine intercedente, cum omnibus Sanctis tuis ad perpetuae beatitudinis consortium pervenire concedas.

Deus, cujus miseratione animae fidelium requiescunt, famulis et famulabus tuis omnibus hic et ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam peccatorum; ut a cunctis reatibus absoluti tecum sine fine laetentur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

V. Requiem aeternam dona eis, Domine.

R. Et lux perpetua luceat eis.

Tum duo Cantores dicunt:

V. Requiescant in pace. Amen.

Biskup, który zdjął mitrę na Pater noster, jeszcze bez niej, elevata dextera, producit signum crucis ab omni parte super coemeterium.

Potem Biskup bierze mitrę i procesja wraca do kościoła, przy czem odmawia się Psalm:

Miserere mei, Deus: * secundum magnam misericordiam tuam.
Et secundum multitudinem miserationum tuarum: * dele iniquitatem meam.
Amplius lava me ab iniquitate mea: * et a peccato meo munda me.
Quoniam iniquitatem meam ego cognosco: * et peccatum meum contra me est semper.
Tibi soli peccavi, et malum coram te feci: ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris.
Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum: * et in peccatis concepit me mater mea.
Ecce enim veritatem dilexisti: * incerta, et occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.
Asperges me hyssopo, et mundabor: * lavabis me et super nivem dealbabor.
Auditui meo dabis gaudium et laetitiam: et exultabunt ossa humiliata.
Averte faciem tuam a peccatis meis: * et omnes iniquitates meas dele.
Cor mundum crea in me, Deus: * et spiritum rectum innova in visceribus meis.
Ne projicias me a facie tua: * et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me.
Redde mihi laetitiam salutaris tui: * et spiritu principali confirma me.

Docebo iniquos vias tuas: et impii ad te convertentur.

Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meae: * et exultabit lingua mea justitiam tuam.

Domine, labia mea aperies: et os meum annuntiabit laudem tuam.

Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique: * holocaustis non delectaberis.

Sacrificium Deo spiritus contribulatus: * cor contritum et humiliatum Deus non despicies.

Benigne fac, Domine, in bona voluntate tua Sion: ut aedificentur muri Jerusalem.

Tunc acceptabis sacrificium justitiae, oblationes, et holocausta: * tunc imponent super altare tuum vitulos.

Requiem aeternam * dona eis, Domine.

Et lux perpetua * luceat eis.

Gdy kapłani Psalm odmawiają, lud może śpiewać: „Dobry Jezu, a nasz Panie, daj im wieczne spoczywanie!", albo: „Jezu w ogrojcu mdlejący", albo: „Witaj Królowo nieba", byleby parafjanie, o tem uprzedzeni, dobrze śpiewali, a gdy procesja wróci przed wielki ołtarz, śpiewać przestali.

Po powrocie Biskup przed wielkim ołtarzem odmawia z Klerem bez pokropienia i incenzacji, następujące modlitwy:

Kyrie eleison. Christe eleison. Kyrie eleison.

Pater noster.

V. Et ne nos inducas in tentationem.
R. Sed libera nos a malo.
V. A porta inferi.
R. Erue, Domine, animas eorum.
V. Domine, exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.
V. Dominus vobiscum.
R. Et cum spiritu tuo.

OREMUS.

Absolve, quaesumus Domine, animas famulorum famularumque tuarum ab omni vinculo delictorum, ut in resurrectionis gloria inter Sanctos et electos tuos resuscitati respirent. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Jeżeli deszcz albo inna przeszkoda nie pozwoli wyjść na cmentarz, procesja odbędzie się w kościele, i stacja, która się odbywa kiedy indziej w środku cmentarza, odbędzie się przy jednym z bocznych ołtarzy kościoła.

§ 16.

Po procesji żałobnej nastąpi *Visitatio tabernaculi*, przyczem także Biskup udzieli ludowi błogosławieństwa Najśw. Sakramentem.

Biskup stojąc na tronie, zdjąwszy żałobną kapę i stułę, na humerał, który już ma na sobie, weźmie stułę i kapę koloru białego, mitrę i pastorał, i przystąpi do ołtarza, przy którym mitrę i pastorał złoży. Ks. Proboszcz mając na sobie komżę i stułę białą otworzy tabernaculum. Lud śpiewa wraz z duchowieństwem: *Przed tak wielkim Sakramentem...*

Biskup tymczasem okadzi Sanctissimum. Ucałowania przy podaniu łódki opuszczają się coram Sanctissimo. Nastąpi wierszyk i modlitwa:

V. Panem de coelo praestitisti eis.
R. Omne delectamentum in se habèntem.
(Tempore paschali ad versiculos additur: *alleluja*).

OREMUS.

Deus, qui nobis sub Sacramento mirabili Passionis tuae memoriam reliquisti, tribue quaesumus, ita nos Corporis et Sanguinis tui sacra mysteria venerari, ut redemptionis tuae fructum in nobis jugiter sentiamus. Qui vivis èt regnas in saecula saeculorum.
R. Amèn.

Biskup wziąwszy velum udzieli błogosławieństwa Najśw. Sakramentem (w puszce), poczem oglądnie wnętrze puszki i tabernaculum. Teraz lud zaśpiewa trzykroć: „Niechaj będzie pochwalony Przenajświętszy Sakrament“ i t. d., w czasie czego Sanctissimum schowa się do tabernaculum.

§ 17.

Jeżeli Biskup teraz zechce odpocząć, bez procesji udaje się na plebanję. Z reguły Biskup w dniu przybycia swego wieczorem udziela jeszcze Sakramentu Bierzmowania. W czasie więc krótkiego odpoczynku Biskupa pozostają w kościele ci, którzy mają tego dnia przystąpić do Bierzmowania, i ci, którzy ich mają trzymać, wszyscy się ustawiają, jak powiedziane niżej w § 21. Biskup po odpoczynku przychodzi bez procesji na Bierzmowanie.

Jeżeli Biskup nie potrzebuje koniecznie odpoczynku, nie udaje się na plebanję, i zaraz zaczyna bierzmować. Jeżeli zaś od ostatniej stacji jechał bardzo daleko n. p. kilka mil, jak się zdarza we wschodniej części diecezji, i przybył skutkiem tego późno wieczór, Bierzmowanie musi się dopiero nazajutrz rozpocząć.

Wizytacji ołtarzy, chrzcielnicy, olejów śś., zakrystji i t. d. dokonuje Biskup albo w dniu przybycia wieczorem, jeżeli czas pozwala, albo nazajutrz zaraz po Mszy świętej.

ROZDZIAŁ III.

Dalszy ciąg Wizytacji.

§ 18.

Mszę św. odprawiać będzie biskup na Wizytacji zwykle o godzinie 7. rano. Dwadzieścia minut przedtem, procesja prowadzona przez ks. Proboszcza, przybranego w kapę, z chorągwiami, feretronami i baldachimem, przyjdzie po Biskupa pod plebanję, lub jeśli plebanja odległa, wyjdzie nieco przed kościół. Gdy Biskup wyjdzie z plebanji, ks. Proboszcz poda mu, ze zwykłemi pocałowaniami, kropidło zmaczane w święconej wodzie, którą Biskup pokropi siebie, kapłanów i lud. Ks. Proboszcz zaintonuje pieśń pobożną, i procesja pójdzie przez wielkie drzwi do kościoła. Przyjęcie przy drzwiach będzie opuszczonem.

Gdyby jednak był deszcz, procesja czekać będzie u drzwi kościelnych, i pokropienie wodą święconą u tychże się odbędzie.

Przyszedłszy przed wielki ołtarz, Biskup uklęknie na przygotowanym tamże klęczniku, i będzie się modlił, przygotowując się do Mszy św. Biskup odprawi Mszę cichą, w czasie której nie będzie używał mitry i pastorału. Ubierze się do niej przy klęczniku albo na tronie, jak będzie dogodniej. Ubiory mszalne od humerału aż do ornatu, powinny na ołtarzu być przygotowane i z niego Biskupowi przez duchownych podawane. Asystować Biskupowi będą ks. Kanonik kapitulny lub Dziekan, albo Poddziekani, w stule i kapie, i kapelan biskupi w komży. Rzeczą kapłana przybranego w stułę i kapę będzie nalewać wino i wodę do

kielicha, zdejmować palkę z tegoż, podawać Biskupowi pacyfikał i t. d. Asysty większej liczby kapłanów Biskup wymagać nie będzie, bo muszą pracować w konfesjonałach. Ks. Proboszcz postara się, by czterech albo dwóch ministrantów w komeżkach służyło do Mszy.

Podczas Mszy niechaj lud śpiewa z towarzyszeniem organu, jak zwykł czynić na Prymarji, Godzinki o Niepokal. Poczęciu N. P. Marji. Niech je zacznie zawczasu, podczas przygotowania do Mszy, by je skończyć równocześnie ze Mszą św.

Pożądanem wielce jest, by na Mszy biskupiej były dzieci szkolne i nieszkolne, zwłaszcza, że zaraz po niej odbędzie się ich katechizacja.

Po Mszy i dziękczynieniu odchodzi ks. Biskup na plebanję, a w tym czasie, dzieci w miejscu naprzód upatrzonem, najlepiej na świeżem powietrzu, na cmentarzu kościelnym należy ustawić do katechizacji.

§ 19.

Po bardzo krótkim posiłku Biskup przyjdzie (bez procesji) do dzieci na *katechizację*. Powinno tu być przygotowane karło, by Biskup mógł siedzieć podczas katechizacji; w bliskości powinien być stolik, by na nim można położyć obrazki i t. d. przeznaczone na nagrody. Obecnym będzie ks. Proboszcz, we wielkich parafjach księża Wikarzy i katecheci, wszyscy w komżach bez stuł. Duszpasterze winni wpływać na to, by z dziećmi szkolnemi Nauczycielstwo przybywało na katechizację, jak dotychczas zawsze — nawet w czasie wakacyj — się działo. Dorośli mogą otaczać dziatwę, w należytej jednak odległości, by gorąco się nie zrobiło, i przysłuchiwać się katechizacji.

Po katechizacji Biskup odwiedzi szkołę miejscową, jeśli jest blisko i jeśli czas na to pozwoli.

W parafjach bardzo wielkich odbędzie się katechizacja dwa albo trzy razy i Biskup na każdy raz dzieci z innych szkół lub innych miejscowości rozkaże na nią przyzywać.

§ 20.

O ile Biskup uzna to za potrzebne, zwykle po katechizacji i powrocie ze szkoły, omówi z patronem i przedstawicielami parafjan potrzeby i sprawy parafji.

§ 21.

Następnie może Biskup udzielać *Bierzmowania*, do którego przygotowania zawczasu poczynić należy.

Na miejscu naprzód obranem, najlepiej w czasie pogody na cmentarzu kościelnym, w przeciwnym razie w kościele, zgromadzą się konfirmandzi, a za nimi mający ich trzymać świadkowie, z jednej strony mężczyźni, z drugiej niewiasty, według tego, co się w § 17 powiedziało. W środku ma być dosyć obszerne wolne miejsce do przechodzenia dla Biskupa i kapłanów. Konfirmandzi nie powinni otaczać wokół kościoła, tak, by Biskup wielu z nich widzieć i do nich przemawiać nie mógł; powinni być umieszczeni z jednej tylko strony kościoła. Jeśli miejsce nie dość jest obszernem, Biskup zarządzi, co za słuszne uzna.

Przed udzieleniem Sakramentu Bierzmowania albo Biskup przemówi, dopomagając konfirmandom do wzbudzenia aktów wiary, nadziei, miłości, żalu za grzechy i pragnienia przyjęcia Ducha św., albo jeden z kapłanów odczyta te akty z książeczki. — Na odmawianie aktów konfirmandzi uklękną i nadal w miarę, jak się Biskup do nich przybliżać będzie, klęczeć będą ze złożonemi rękami trzymając w nich kartki.

Aby czynność święta godnie się odbyła, potrzeba żeby Biskup miał przy niej do asysty czterech kapłanów, z którychby pierwszy idąc przed Biskupem ocierał czoła konfirmandów z potu lub prochu, nie spiesząc się zbytecznie (by się czoło na nowo nie spociło), a watę zużytą składając na tacy trzymanej przez ministranta, — drugi (ks. Kanonik towarzyszący Biskupowi, albo Dziekan, Poddziekani) idąc tuż przed Biskupem odbierał kartki od konfirmandów i na głos wymawiał, dla wiadomości Biskupa, imiona, jakie sobie konfirmandzi obierają, — trzeci idąc zaraz za Biskupem (po lewej ręce Biskupa) trzymał na tacy naczyńko z krzyżmem św., — czwarty, któryby idąc za trzecim, czoła bierzmowanych ocierał watą z krzyżma św., a watę zużytą składał na tacy niesionej przez ministranta. Ks. Proboszcz osobiście i przez ustanowioną straż honorową czuwać będzie, aby nikt, kto nie był na wstępnej modlitwie, z niewiadomości nie przystąpił do Bierzmowania, i aby żaden z bierzmowanych nie oddalił się, zanim Biskup ostatnie modlitwy zmówi i błogosławieństwa udzieli. — Ci, którym czoła już

z krzyżma św. otarto, mogą wstać, ale całkiem oddalać się nie powinni.

Lud w czasie Bierzmowania niech śpiewa pieśni pobożne. — Kartki będą oddane ks. Proboszczowi, by na ich podstawie sporządzonym (kontynuowanym) był Liber Confirmatorum.

Dla wygody dołączamy:

Obrzęd Bierzmowania.

Biskup na tronie albo, jeśli na cmentarzu kościelnym bierzmuje, przy przygotowanym stoliku umywa ręce, bierze rokietę, humerał, pektorał, stułę i kapę białą i stojąc zwrócony do konfirmandów, bez mitry, mówi:

Spiritus sanctus superveniat in vos, et virtus Altissimi custodiat vos a peccatis.

R. Amen.

V. Adjutorium nostrum in nomine Domini.

R. Qui fecit coelum et terram.

V. Domine, exaudi orationem meam.

R. Et clamor meus ad te veniat.

V. Dominus vobiscum.

R. Et cum spiritu tuo.

Dalej wyciągnąwszy ręce nad konfirmandami mówi:

OREMUS.

Omnipotens sempiterne Deus, qui regenerare dignatus es hos famulos tuos ex aqua et Spiritu sancto, quique dedisti eis remissionem omnium peccatorum; emitte in eos septiformem Spiritum tuum sanctum Paraclitum de coelis.

R. Amen.

V. Spiritum sapientiae et intellectus.

R. Amen.

V. Spiritum consilii et fortitudinis.

R. Amen.

V. Spiritum scientiae et pietatis.

R. Amen.

Adimple eos spiritu timoris tui, et consigna eos signo † crucis Christi, in vitam propitiatus aeternam. Per eumdem Dominum nostrum Jesum Christum, qui tecum vivit et regnat in unitate ejusdem Spiritus sancti Deus, per omnia saecula saeculorum.

R. Amen.

Teraz Biskup bierze mitrę, przystępuje do każdego z konfirmandów z osobna i namazując go krzyżmem św., w którem zmaczał swój wielki palec, mówi:

N. signo te signo † crucis et confirmo te chrismate salutis. In nomine † Patris et † Filii et Spiritus † sancti. R. Amen.

Na słowa: In nomine etc., czyni nad głową każdego ręką trzy krzyżyki. Potem dając mu lekki policzek, mówi:

Pax tecum.

Skończywszy bierzmować wszystkich, Biskup wyciera sobie wielki palec skibką chleba i solą i umywa ręce. Wodę tu użytą trzeba wlać do piscyny.

Wśród tego kapłani odmawiają antyfonę:

Confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis a templo sancto tuo, quod est in Jerusalem.
V. Gloria Patri, etc.
R. Sicut erat, etc.

Następnie Biskup, jeśli bierzmował w kościele, zwrócony ku ołtarzowi, jeśli zaś bierzmował na cmentarzu, zwrócony do bierzmowanych, którzy powinni klęczeć, mówi:

V. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam.
R. Et salutare tuum da nobis.
V. Domine, exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.
V. Dominus vobiscum.
R. Et cum spiritu tuo.

OREMUS.

Deus, qui Apostolis tuis sanctum dedisti Spiritum, et per eos eorumque successores, ceteris fidelibus tradendum esse voluisti; respice propitius ad humilitatis nostrae famulatum, et praesta ut eorum corda, quorum frontes sacro chrismate delinivimus, et signo sanctae crucis signavimus, idem Spiritus sanctus in eis superveniens, templum gloriae suae dignanter inhabitando perficiat. Qui cum Patre et eodem Spiritu sancto vivis et regnas, Deus, in saecula saeculorum.
R. Amen.
Ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet Dominum.

Wreszcie, choćby stał przy ołtarzu, zwrócony do bierzmowanych, błogosławi ich mówiąc:

Benedicat † vos Dominus ex Sion, ut videatis bona Jerusalem omnibus diebus vitae vestrae, et habeatis vitam aeternam.
R. Amen.

§ 22.

O godzinie 11 przed południem odprawioną będzie *Suma* z wystawieniem Najśw. Sakramentu i procesją na

końcu. Biskup w razie możności, ukończywszy albo przerwawszy Bierzmowanie, będzie obecnym na Sumie, którą odprawi kapłan przez Proboszcza zaproszony.

Po ostatniej ewangelii celebrans (sam) odejdzie do zakrystji, lub jeżeli ona daleko, na bok ołtarza, zdejmie ornat i manipularz, a weźmie kapę i wróci do ołtarza, by podczas procesji asystował Biskupowi jako archidjakon. Biskup będzie prowadził procesję t. j. będzie niósł Najśw. Sakrament, wśród procesji zaintonuje *Te Deum laudamus.*

Po Sumie i schowaniu Najśw. Sakramentu Biskup w kapie i mitrze z pastorałem wstąpi na ambonę czy to w kościele, czy na cmentarzu kościelnym i wygłosi kazanie, na końcu którego udzieli błogosławieństwa apostolskiego z odpustem zupełnym, jeśli będzie miał władzę do tego, albo błogosławieństwa swojego. Jeśli Biskup z jakiegokolwiek powodu będzie uważał za słuszne kazanie wypowiedzieć przed Sumą, czy też w czasie Sumy przed Credo, albo po Sumie a przed procesją, albo też nie będzie mógł kazania sam wygłosić, powie o tem naprzód Rządcy kościoła.

Po skończonem nabożeństwie, jeżeli będzie jeszcze kto do Bierzmowania, Biskup będzie bierzmował.

Jeżeli Biskup zabawi w parafji więcej, niż jeden dzień, Suma tak uroczysta w jednym tylko dniu, przez Biskupa obranym, zostanie odprawioną; w innych dniach odprawioną będzie Suma mniej uroczysta, bez wystawienia, w czasie której kazanie wygłosi — ze względu, że ks. Proboszcz przemawiał przy ingresie Biskupa — ks. Wikary miejscowy, a jeżeli w parafji go niema, kaznodzieja zaproszony.

§ 23.

Scrutinia z ks. Proboszczem, XX. Wikarymi i Katechetami przeprowadzi Biskup w czasie dla siebie dogodnym. W takimże czasie przeglądnie księgi metrykalne i inne parafjalne wyliczone w kwestjonarzu (Memorjale), który każdy Proboszcz celem zamieszczenia odpowiedzi na zawarte tamże pytania otrzyma. Ks. Dziekan napisze w tych księgach pod ostatnim wpisanym w nie aktem słowa: *Produductum in Visitatione Nostra Canonica generali,* niżej: nazwa miejscowości (n. p. Mościska) *die . . .;* Biskup położy swój podpis.

Zwiedzi Biskup plebanję, wikarję, organ'stówkę, budynki gospodarskie plebańskie, szpital ubogich, podległy zarządowi Proboszcza, cmentarz umarłych. W braku czasu poleci ich zwiedzanie i zdanie sobie sprawy o ich stanie Ks. Kanonikowi sobie towarzyszącemu, albo ks. Dziekanowi.

XX Proboszczowie parafij, w których znajdują się klasztory męskie i żeńskie, gimnazjum lub seminarjum nauczycielskie, szkoły przemysłowe, lub wogóle większa liczba szkół, szpital powszechny lub inne Zakłady dobroczynne, zgłoszą się przed Wizytacją do Biskupa Wizytatora po wiadomość, w jakiej porze i w jakim porządku Biskup kościoły klasztorów i wymienione Zakłady odwiedzi.

ROZDZIAŁ IV.

Zakończenie Wizytacji.

§ 24.

W ostatniej parafji wizytowanego dekanatu, po ukończeniu wizytacji zbiorą się wszyscy kapłani kondekanalni celem pożegnania Biskupa, oraz dla wysłuchania z jego strony odpowiednich pouczeń na podstawie poczynionych przez niego spostrzeżeń.

W czasie na odjazd naznaczonym, najczęściej o godzinie 3 albo 4 popołudniu, uda się Biskup, bez procesji, do kościoła. Tu klęknąwszy na klęczniku przed wielkim ołtarzem odmówi z Duchowieństwem modlitwy za zmarłych w Pontyfikale umieszczone, a mianowicie psalm **De profundis** z Antyfoną **Si iniquitates,** jak na str. 16, a następnie:

Pater noster.
V. Et ne nos inducas in tentationem.
R. Sed libera nos a malo.
V. A porta inferi.
R. Erue, Domine, animas eorum.
V. Requiescant in pace.
R. Amen.
V. Domine exaudi orationem meam.
R. Et clamor meus ad te veniat.
V. Dominus vobiscum.
R. Et cum spiritu tuo.

Oremus.

Deus, cujus miseratione animae fidelium requiescunt, famulis et famulabus tuis omnibus hic et ubique in Christo quiescentibus, da propitius veniam peccatorum, ut a cunctis reatibus absoluti, tecum sine fine laetentur. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Następnie pomodli się nieco w cichości, adorując Najśw. Sakrament i polecając siebie, Duchowieństwo i lud parafji Bogu i św. Patronom kościoła. Procesja odprowadzi Biskupa mniej więcej tak daleko od kościoła, jak daleko odeń go oczekiwała, skąd, uczyniwszy raz jeszcze nad obecnymi znak krzyża, odjedzie.

W każdej wątpliwości, jakaby mimo niniejszej Instrukcji się nasunęła, odnieść się należy do Biskupa Wizytatora.

A. M. D. G.

20,-